

# MEE MET ZIJN tijd

In het Design Museum in Londen loopt nog tot 28 juli **CARTIER** in Motion, een overzichtstentoonstelling over horlogerie en design. Over luxe en innovatie op een kantelpunt in de geschiedenis, in het Parijs van het begin van vorige eeuw: back into time.

Curator van de tentoonstelling, toparchitect Lord Norman Foster, was enigszins verrast toen Deyan Sudjic, directeur van het Londense Design Museum, hem vroeg een tentoonstelling op te zetten rond Cartier. "Why Cartier? Why me?" Fosters fascinatie voor het betere vliegwerk, de pioniers van de luchtvaart en zijn liefde voor design die verder gaat dan architectuur en gebouwen – daarom bel ik jou, antwoordde Sudjic. Daarop ensceeneerde Foster, naast megaprojecten als bijvoorbeeld het onlangs geopende Apple Park, een expo voor Cartier. Die heet 'Cartier in Motion'. Als het over Cartier de horlogemaker gaat, kunnen we niet anders dan het ook over de begindagen van de luchtvaart hebben. En over Alberto Santos-Dumont, een van de pioniers van de 20e eeuw. Hij was het die de cruciale vraag aan zijn vriend Louis Cartier stelde: "Kan je een horloge ontwerpen waarop ik gemakkelijk en snel het uur kan lezen, als ik in mijn zeppelin of mijn vliegtuig zit?" Daarop vond Cartier het horlogebandje uit. En dus ook het eerste polshorloge, de Santos. Die eenvoudige uitvinding moet gezien worden in een geheel van veranderingen in de maatschappij. Cartier en Santos-Dumont hielden de vinger aan de pols van hun tijd, zij maakten deel uit van de tijdgeest van innovatie en vooruitgang.

## 100.000 FRANCS VOOR DE ARMEN

Tegelijkertijd met 'Cartier in Motion' loopt in het Design Museum de expo 'California: Designing Freedom'. Foster: "Beide tentoonstellingen gaan over innovatie, uitdagingen en dingen durven doen die nooit iemand heeft aangedurfd. Het gaat ook over *Californian sharing*, over het delen van ervaringen, het delen van technologie. Net zoals Santos-Dumont zijn technologische ontdekkingen niet liet beschermen, opdat iedereen ze zou kunnen gebruiken." Open source avant la lettre. "Maar ook het prijzengeld, de 100.000 francs die hij in 1901 won met de *Deutsch de la Meurthe*-prijs schonk Santos-Dumont aan de armen van Parijs", gaat Foster verder. "Het doel van die wedstrijd was om met een zeppelin te vertrekken vanuit Saint-

TEKST  
STEVEN  
GRAAUWMANS

Hieronder:  
Louis Cartier op  
het meer van Genève  
in 1905.

Rechts:  
Albert Santos-  
Dumont in zijn  
Demoiselle nr. 15  
(1928).



Cloud, rond de Eiffeltoren te vliegen en in minder dan een half uur terug te vliegen naar het vertrekpunt." Santos-Dumont, een kind van rijke Braziliaanse koffieboeren, was een wonderlijke, excentrieke persoonlijkheid. Zo ontwierp hij bij hem thuis stoelen en tafels van drie meter hoog om zijn gasten te laten genieten van het gevoel te vliegen, hoog boven alles uit. Foster: "Het zogenaamde *high dining*, typisch iets voor de high society. Alles ging in de hoogte, zijn hemdskragen waren van het hoge Karl Lagerfeld-type en ook zijn hoeden liepen spits toe in de hoogte."

## DE INNERLIJKE SCHOONHEID VAN DINGEN

Hoe blijft het goeie ouwe polshorloge vandaag nog relevant? "Het heeft te maken met esthetiek en ambacht", antwoordt Lord Norman Foster. "Hoe meer we in een wereld leven waar alles draait om snelheid en industriële productie, hoe meer het plezier van het dragen net gaat over de dingen die je niet ziet. Ik ben gefascineerd hoe zaken gemaakt worden, of het nu een gebouw, een vliegtuig, een kledingstuk, een wagon of een horloge is. Er zit altijd een innerlijke schoonheid in het maken van de dingen zelf. En die zie je niet: de tijd, de liefde en het ambacht die in het object worden gestoken, kan je niet zien, maar ze zijn er wel. Er is natuurlijk ook een paradox: hoe digitaal en virtueel onze wereld wordt, hoe meer de appreciatie groeit voor iets dat tastbaar en aantrekbaar is, voor iets mechanisch." Foster snuisterde in het Cartier-archief en stond versteld van de vondsten. "De artefacten die we daar ontdekten, waren ongelooflijk. We vonden er blauwdrukken van het ontwerp voor een boot, een vliegtuig en een auto. Deze expo gaat natuurlijk over het horloge, maar we wilden ook het *hoe* en het *waarom* in deze tentoonstelling laten zien – de tijdgeest, de context, de objecten ...". Historicus Jean-Pierre Blay, die een artikel schreef voor de catalogus, pikt erop in. "Het leven van de derde generatie Cartier-broers en vooral dat van de oudste Louis, is helemaal verweven met dat van de pioniers van die tijd. Het gaat over



een maatschappij in verandering, richting modernisme. Er is een duidelijke convergentie tussen verschillende talenten: zo waren er de contacten tussen Cartier en architect-ingenieur Gustave Eiffel, er was de vriend des huizes Santos-Dumont. En op de achtergrond van die ontmoetingen werd het stedenbouwkundige plan van Haussmann uitgevoerd. Dat ontwerp veegt de middeleeuwse structuur van Parijs weg en vervangt die door een strak radiaal grid zoals we het vandaag kennen." Volgens Blay is er een directe invloed van dat nieuwe stratenplan op het ontwerp van de Cartier-polshorloges. Er is inderdaad een treffende gelijkenis tussen het grondplan van de Place de l'Etoile en de avenues en de wijzerplaat van een Santos. Het kader van de wereld verandert.

## ALS JE LEERT TEKENEN, BEN JE DOOD

Jean-Pierre Blay gaat zelfs nog verder: "Door de uitvinding van het Santos-polshorloge moet Santos-Dumont zijn stuurknuppel niet meer loslaten om zijn vliegtuig te besturen. Hij kan zich concentreren op de hoeveelheid brandstof die hem nog rest en kan snel zien hoeveel tijd hij nog heeft om een nieuw record te vestigen of een wedstrijd te winnen. Het Santos-horloge is revolutionair, omdat het de mens gaat bevrijden. Doordat de piloot geen gilet met zakje voor zijn zakhorloge draagt, wordt op termijn ook de das als piloottuistrusting geëlimineerd. Uit aerodynamische overwegingen worden bovendien de bedieningsdraden voor het vliegtuig in het vest verwerkt. Met het Santos-horloge staat Cartier mee aan de wieg van de geconnecteerde kleren die vandaag worden ontwikkeld. Cartier zal altijd een luxeproduct blijven, maar dat neemt niet weg dat het huis met zijn tijd meegaat en meewerkt aan de vooruitgang van die maatschappij."

In de mode- of de autobusiness gaat de hoofddesigner meestal met de credits lopen. Bij Cartier niet, al van bij de oprichting in



Hierboven.  
Briefopener (1930).  
Rechts bovenaan.  
Igor Stravinsky  
inclusief Tonneau,  
door Picasso (1920).  
Rechts onderaan.  
Norman Foster bij  
een maquette van  
'Cartier in Motion'.

1847 is het 'un travail d'équipe'. Op de tentoonstelling lopen we quasi spontaan, Pierre Rainero, Directeur de l'Image et du Patrimoine, tegen het lijf. Mes excuses. Mogen we u ook Head of Design noemen? Rainero: "Louis Cartier was geen tekenaar. Hij maakte wel schetsen maar hij was toch veeleer een conceptmens. Over dat tekenen gaat trouwens nog een fijne anekdote. Wanneer Jeanne Toussaint in 1933 Louis opvolgt, zit ze wat verveeld met het feit dat ze niet kan tekenen. Maar Louis stelt haar gerust: 'Als je leert tekenen, ben je dood.' Om goed de tekeningen van anderen te kunnen beoordelen, moest ze zeker niet zelf leren tekenen." "We hebben geen Head of Design, nooit gehad. Louis Cartier had rond hem een zogenaamd 'Comité de la Création Nouvelle' verzameld. Daarin zetelden onder andere een commerciële chef, een chef van de studio en een van het atelier. Dat comité besprak de nieuwe modellen die door de tekenaars werden voorgesteld. Er is bij Cartier niet één hoofddesigner die alle pluimen op zijn hoed prikt, omdat we vertrekken van het ■■■

## ALBERTO SANTOS-DUMONT VROEG AAN LOUIS CARTIER: "KAN JE EEN HORLOGE ONTWERPEN DAT IK KAN GEBRUIKEN IN MIJN VLIEGTUIG?"

# ONZE FILOSOFIE GAAT OVER BEWEGING, OVER DE TIJD DIE NOOIT STOPT, OVER DE MODERNITEIT ZOALS LOUIS CARTIER DIE ZAG.



■■■ idee dat onze objecten vanuit een artistieke en ambachtelijke samenwerking ontstaan: elke tekenaar en elke ambachtsman dragen bij tot het eindproduct. Het is een 'oeuvre collectif'. Het huis verenigt de verschillende talenten. En dus is het het huis dat ondertekent."

## ALLES KAN ALTIJD NOG BETER

Kan het polshorloge, na al die jaren, nog verbeterd worden? "Zeker wel", zegt Pierre Rainero met stelligheid. "Wij stoppen niet. Nieuwe vormen, nieuwe technologieën, we spelen in op de behoeften van de tijd. Een van de zaken waar we vandaag veel aandacht aan schenken, is antimagnetisme. Contact met smartphones en magnetische sleutels kan het mechanisme van een automatisch horloge ontregelen. Daarvoor zoeken we nieuwe materialen en nieuwe technologieën."

"Daarnaast proberen we ook de autonomie van een automatisch horloge, die nu rond de 48 uur schommelt, te vergroten. Maar ook de duurzaamheid, zonder onderhoudsbeurt, trachten we te verlengen. Onze filosofie gaat over beweging, over de tijd die nooit stopt, over de moderniteit zoals Louis Cartier die zag. Het gaat over wat er vandaag gebeurt en over vooruitkijken. En het constant evalueren daarvan."

Rainero loopt even met ons mee en laat ons wat pareltjes zien. Naast de verschillende polshorloges en zeldzame pendules staat er ook een replica van de Demoiselle uit 1907, een van de eerste luchtwaardige vliegtuigen van Santos-Dumont. Tussen andere accessoires en unieke stukken zoals briefopeners, sigarettenhouders, aanstekers en zakagenda's met obligate ingewerkte Cartier, ontdekken we portretten van Michelle Obama met haar Tank Française, Truman Capote met zijn Santos en een tekening van Picasso waarop hij zijn vriend Stravinsky inclusief Tonneau afbeeldt.

## HET SPIRITUELE IN MATERIALISME

Lord Norman Foster wilde niet gewoon een klassieke catalogus voor de tentoonstelling, hij wilde een boek. Dus werd het

een boek, een boeiend naslagwerk van maar liefst 350 pagina's, inclusief leeslint. Er staat onder andere een artikel in van de Zwitserse filosoof Alain de Botton, *The Pleasures of Beauty*, over het tweespalt van de mens rond materialisme.

"Of we zijn materialistisch en dus oppervlakkig, egoïstisch en geobsedeerd door geld of we focussen ons op het betere, de dingen van de geest, het spirituele." De meesten van ons, zegt de Botton, zitten gewrongen tussen die twee uitersten. "Maar het kopen en bezitten van dingen is geen materialisme ... en dat is het eigenlijke probleem. We falen om een onderscheid te maken tussen goede en slechte versies van materialisme." Hij heeft het over 'transubstantiation' waarbij het praktische en fysieke het individuele en het spirituele belichaamt of erop alludeert. Zo ziet een Cartier Tank er op het eerste gezicht uit als een doodgewoon uurwerk. Maar op een dieper niveau zegt het iets over de tijd en kan het verwijzen naar puurheid, eenvoud en harmonie. Het zegt hoe laat het is, maar tegelijkertijd krijgen we er een zekere persoonlijkheid mee."

"Het hangt dus af welke spirituele rol we in dingen 'materialiseren'. Dat wil niet zeggen dat elke vorm van consumptisme goed is. We moeten er vooral voor zorgen dat de objecten waar we in investeren ons betere zelf stimuleren." Zo is dat. Dan is het nu enkel nog een kwestie van kiezen. De Skeleton of de Tank à Guichets? ■

[www.cartier.com](http://www.cartier.com)

V.l.n.r.: Tank à Guichets-model (1928), Crash-polshorloge (1967), Santos-Dumont-polshorloge (1978).



© HULTON - GROW

## HET BIJNA BELANGRIJKSTE GEBOUW VAN LONDEN

Op 22 november 2016 opende het nieuwe Design Museum (foto) zijn deuren in Kensington High Street in West-Londen. Het interieur van het voormalige Commonwealth Institute werd grondig gerenoveerd door architect John Pawson. Tienduizend vierkante meter, enkel en alleen voor hedendaags topdesign.

Het Londens designverhaal begint in de vorige eeuw, in 1989, aan de Theems vlakbij de Tower Bridge, in een oud pakhuis uit de jaren 1940. Dat pand was na twintig jaar echter veel te klein geworden. Het gebouw werd verkocht aan Zaha Hadid Architects. Zij zullen het pand gebruiken als centraal archief voor het architectenbureau en tentoonstellingsruimte.

Het gebouw van het nieuwe Design Museum werd in de jaren 1960 opgetrokken. Het werd al snel een landmark van moderniteit met zijn innovatieve, glooiende betonnen dak, dat op zijn dunst slechts 75 mm dik is. De English Heritage Trust beschouwt het gebouw als het op een na belangrijkste moderne gebouw in Londen, na de Royal Festival Hall. Het dak en de bijzondere façade van het gebouw werden in ere hersteld door OMA, Allies and Morrison en Arup. West 8 gaf vorm aan het plein met fontein aan de inkom van het gebouw.

Heel recent verwierf het Design Museum twee iconische Cartier-horloges voor de permanente tentoonstelling, Designer Maker User. De Cartier Santos en de Cartier Tank kregen er een plekje tussen een Swatch, een Mondaine, een G-Shock van Casio en andere classics van de laatste eeuw. De aanschaf van de Cartier-polshorloges en de gesprekken tussen Cartier en het Design Museum London resulteerden uiteindelijk in de tentoonstelling Cartier in Motion, gecreëerd door architect Norman Foster.